

Udaberria, euskara loratzen!!

Udaberria hasi da, arbolak loratzen dira, jendea gehiago ateratzen da kalera, harreman pertsonalak ugaritzen dira, eta beraiekin batera hizkuntza loratuz joaten da. Naturaren beste ziklo bat hasten da, edo hobeto esanda naturaren zikloak bere bidea jarraitzen du... Fukushima (edo pareko bat) lehertzen ez den bitartean behintzat. Euskararentzat eta soziolinguistikarentzat garai oparoa da udaberria. Soziolinguistikari buruzko bilkura, mintegi eta topaketak ugarituz joaten dira garai honetan, argitalpenak ere emendatuz joaten dira. Neguko letargiatik atera eta berriz kalera datoz hizkuntza eta soziolinguistika, eskutik helduta.

Negua zientzia soziolinguistikoaren basamortu itsua izan dela esatea gezurra litzateke, argitalpenak eta mintegiak egon dira; adibidez, Soziolinguistika Klusterrak IV. Euskal Soziolinguistika jardunaldia antolatu zuen Miramongo Zientziaren Kutxagunean. Urteko soziolinguistikari buruzko topaketen artean zalantzarik gabe mugarri bat izaten da Soziolinguistika Klusterrak antolatzen duen jardunaldia. Hala eta guztiz ere, udaberriarekin jardunaldiak ugarituz doaz eta zaila da guztietan parte hartzea, aukeraketa bat egin behar da norberaren interesen arabera. Idazten dudan momentuan oraindik burutu gabe daude batzuk eta laburpenik egitea ezinezkoa litzateke, kasu horietan antolatzaileek adierazita-koaren araberrako aurkezpena baino ez da egin hemen.

Mintegi soziolinguistikoak

Udaberriko daten artean eta ordena kronologikoan, hasteko, Kilometroak 2011ren testuinguruan, martxoaren 29, 30

eta 31rako «Herriak euskaraz: klik!» jardunaldiak antolatu zituen Azpeitiko Ikasberri Ikastolak. Hiru mahai-inguru antolatu ziren: aurrenekoaren gai nagusia teknologia berriak eta sarea izan zen, euskara, gazteak eta hezkuntzaren ikuspuntutik; bigarrenean herri mugimenduen egoera eta haien etorkizuna landu zen; eta hirugarrenean Azpeitiko euskararen egoera aztertu zen, iraganari begirada botaz eta etorkizuna aurreikusiz.

Martxoaren 31rako ere Massachusettseko Unibertsitateko Jacqueline Urla antropologoak Zeraingo kultur etxean hitzordua zeukan euskararen transmisioaz eta herrigintzaz hitz egiteko.

Apirilaren 7an, Andoaingo Udalak hizkuntza ertainek teknologia berrietan duten lekua aztertu nahi izan zuen. Bertan landu nahi izan ziren hizkuntza «ez hegemonikoen» edo «maila ertainekoen» erronkak informazioaren eta ezagutzaren gizartearen aurrean. Informazio eta Komunikazioaren Teknologiek (IKT) hizkuntzan duten eragina aztertu nahi izan zen. Pozgarria da udal batetik (edo beste edozein eragiletatik, egia esan) euskara hizkuntza ertainen artean kokatu izana, normalean gutxiengo hizkuntzat edota hizkuntza gutxitutzat jotzen baita euskara. Errealitatea ukatzea txarra da, txikiak bagara txikiak gara eta kito, baina ez bagara... ez gara. Eta txikiak ez izanik txikiak garela pentsatzea gaitz patologikoa da, horrek menpekotasuna adierazten du: menperatuak bere burua eta bere ekintzak menperatzailearen ikuspuntutik ikusten ditu, txikiak ikusten gaituzte, txikiak sentiarazten, txikiak izango bagina bezala tratatzen; eta guk txikia ikusten dugu geure burua eta zapatila txikiak erosten ditugu, eta ondoren hanketako mina edukitzen dugu. Euskara txikia al da? Munduko 5.000 edo 6.000 hizkuntzen artean txikia al da? Jardunaldien leloa —«Hizkuntza ez hegemonikoak IKT zelaian»— eufemismo leuna izango litzateke euskara gutxiengo hizkuntza edota hizkuntza txikitzat joko bagenu, baina euskara hizkuntza ertaintzat hartuta esanahia erabat ezberdina da.

Fishmanek aspaldi abisatu zuen bezala, munduko bost edo sei hizkuntza hegemonikoetatik at, mundializazioak eta gizarte berriak erronka interesgarri, itxaropentsu bezain arriskutsu eta latzak eskaintzen dizkie beste hizkuntza guztiei, bereziki ertainak izatera iristen ez direnei edo ertainak izatera larri xamar iristen direnei. Mundializazioaren garaian, bost edo sei hizkuntza nagusien etorkizuna nahiko argia da, baina besteena kolokan dagoela dirudi. Biodibertsitatearekin gertatzen den gauza berbera: espezieak desagertuz doaz eta gainera espezieen barnean dauden mota ezberdinak ere desagertzen ari dira. Adibidez, bazeuden hamaika arroz mota, baina kultura intentsiboagatik gero eta gutxiago dira arroz motak; diru etekin handiena sortzen duten motak baino ez dira lantzen, eta hori izurriteen aurrean arriskutsua da: geratzen diren motak gaixotuko balira, ez litzateke egongo beste espezierik horiek ordezkatzeko.

Jardunaldiekin jarraituz, apirilaren 7 eta 8an Udaletako Euskara Zerbitzuen III. Topaketak antolatu dira. Euskara erdaldunentzat zer den eta erdaldunak euskarara hurbiltzeko udaletatik zer eta nola egin daitekeen izan da jorratu nahi izan den gaia. Topaketa ez ezik erakusketa eta azoka bat antolatu ziren. Topaketak Lasarte-Oriako Udalak, Gipuzkoako Foru Aldundiak, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak, Eudelek eta Kutxak antolatu zituzten, hizlariak bertokoak eta katalanak ziren, tartean Josep-Anton Fernández Montolí. Kasu horretan ere jardunaldiaren izenburuari erreparatzea oso interesgarria da: «Zer da euskara euskaraz ez dakitenentzat?» eta «Haiek euskarara hurbiltzeko, zer eta nola egin daiteke udaletatik?».

Euskara ez dakitenak orain dela gutxi arte euskaraz «erdaldunak» ziren. Harluxet entziklopediaren arabera, erdalduna da «Erdaraz mintzatzen dena, euskaraz ez dakiena»; UZEIren hiztegi soziolinguistikoan «erdaldun elebakar» horrela definitzen da: «Euskaraz batere hitz egiten ez duen pertsona, eta ez ondo ulertzen ez irakurtzen duena». «Erdaldun» terminoa kutsu ezkorra hartzen ari dela dirudi, eta,

horri aurre egiteko, jardunaldiei neutraltasuna emateko eta agian euskara ez dakitenekiko enpatia adierazteko zein estrategia erabili den ikustea oso interesgarria da. Azkenean eufemismo bat jaso behar izan da.

Hitzen esanahiaren eta beraiei lotuta dauden irudikapen kontziente eta inkontzienteen bilakaera aztertzea oso interesgarria izaten da, eta askotan gizartearen norabidearen berri ematen digu. Modu berean, etorkizuna aurreikusteko eta etorkizunean eragiteko ere balio du. Kasu honetan, eta topaketaren izenburua bakarrik hartuta, ezin da taxuzko ondorio-rik atera noski, baina euskarari buruzko diskurtsoa berritzen ari dela dirudi; erdaldunei, euskara ez dakitenei, hurbiltzeko eta komunikatzeko bidea berritzen ari da, eta Iñaki Martínez de Lunak *Bat* aldizkariaren azken aurreko zenbakian argi aipatzen duenez, ezinbestekoa da garai honetan diskurtsoak berritzea eta garatzea euskarari etorkizun onik opa badiogu.

Jardunaldiekin bukatzeko, apirilaren 13an Albert Bastardasekin topaketa bat antolatu zuen Soziolinguistika Klusterrak hautatutako adituentzat, gaia hizkuntza-ekologia zelarik; aldi berean, hurrengo egunean, apirilaren 14an, UEMAK bere ibilbideari eta hizkuntza-ekologiari buruzko hausnar-keta jardunaldiak antolatu zituen Azpeitian.

Euskararen inguruko diskurtsoa

Bistan denez, udaberria bizi-bizia dugu soziolinguistikaren alorrean. Deigarria da hainbesteko mugimendu izatea, nazioartean gutxi izango dira hainbesteko bizitasun soziolinguistikoa duten herrialdeak. Bistan da Katalunian ere mugimendu asko dagoela; Euskal Herriaren eta Kataluniaren arteko harremanak gainera estuak dira, maila guztietan: udaberri honetan burutu diren jardunaldi bat baino gehiagotan hizlari bat edo gehiago katalana izan da. Maila teoriakoan asko edan da Kataluniako adituetatik, maila administratiboan ere harremanak handiak dira: adibidez, martxoaren 23an EAE eta Generalitateko ordezkariak mahai-inguru

batean bildu ziren Bartzelonan katalanaren eta euskararen egoerak eta hizkuntza politikak aztertzeke.

Soziolinguistikaren ikuspuntutik Euskal Herriaren kasua, bereziki hegoaldekoa, biziki interesgarria da. Bertan dagoen soziolinguistikaren inguruko mugimendua handia delako, eta azken 30 urteetako hizkuntzaren bilakaerak eta abian jarri diren hizkuntza-plangintzek asko irakasten dietelako soziolinguistei. Kanpotik datorren atzerritarrari deigarria egiten zaio hizkuntzaren inguruan dauden mugimenduen eta ekintzen kopurua. Eguneroko diskurtsoan eta harreman formal zein —bereziki— informaletan euskarari eta euskararen egoera soziolinguistikoari eskaintzen zaion toki handia ikustea benetan deigarria egiten da. Manifestazioak, pintadak, mugimendu kulturalak, mintegiak, webguneak... Aurtengo adibide batzuk ematearren: Korrika 17 hasi da apirilaren 7an Euskaltzaindia omendu delarik, langile euskaldunentzako pinak sortu eta banatu ziren Gasteizen, martxoaren 28an hezkuntza eredia aukeratzeko eskubidearen aldeko ekimena antolatu zen Hernanin, lantokiak euskalduntzeko egitasmo eta ekintza anitz egin da, webguneak —bai toki-koak (bizkaiera.biz martxoan aurkeztu zen), bai orokorrak (aritu.eu ere martxoan aurkeztu zen)— ugari dira. Hamaika ekintza, beraz, eta bereziki deigarria egiten da jarduera informaletan euskarak gai bezala duen tokia.

Egoera soziolinguistikoak egunerokotasunean duen presentzia ez dakit maila politikoan ongi islatzen den. Presentzia horrek agenda politikoan ongi islatua dagoen azertu beharko litzateke. Kantonamenduen hauteskundeak zirela-eta Kontseiluak egindako elkarrizketen arabera behintzat, badi-rudi ezetz.

Euskararen inguruko diskurtsoarekin jarraitzeke, *Bat* soziolinguistika aldizkariaren 76. zenbakian Iñaki Martínez de Lunak argi azaltzen du euskararen etorkizuna euskararekiko jarrereri lotua dagoela. Bere artikulua biziki interesgarrian, argi ikusten da iritzi publikoaren garrantzia euskararen etorkizunerako zein mailakoa den. Iritzi publikoaren

funtzionamendua ezagutarazten digu autoreak, eta, gainera, hedabideen, iritzi publikoaren eta agenda politikoaren arteko loturak aztertzen ditu.

Euskararen gaiak eguneroko mintzagaien artean lekua izateak hizkuntzarekin, hizkuntzaren egoerarekin zerbait gertatzen ari dela adierazten du. «Zerbait» hori modu positibo edo negatiboan uler daiteke; dena den, korapilo bat badagoela adierazten du, soziolinguista batzuentzat konfliktu linguistiko baten adierazlea dena. Batzuk alde daude, beste batzuk kontra, eta gutxi batzuk neutroak dira. Euskararen kontrako diskurtsoak, gizartean zabaldu nahi izan dena iritzi publikoan eraginez, garai ezberdinak izan ditu: diktadura garaian (eta aurretik ere), euskararen aurkako diskurtsoaren arabera, euskara azp hizkuntza bat zen, etorkizunik ez zuena, razionalak diren zientziak euskaraz ezin zirelako adierazi, pertsona horien ustez. 80 eta 90eko hamarkadetan, euskarak diskurtso horren arabera markatuta jarraitu zuen: euskara terroristen hizkuntza zen, bortizkeriaren hizkuntza. Gaur egun, SESB erabat lurperatu ondoren, kapitalismo bortitzena erabateko garaile denean, ikuspuntu ekonomizista nagusitzen ari da. Horren arabera, euskara mantentzea garestiegia litzateke eta beste hizkuntza batzuk egokiagoak lirateke pertsonaren garapen sozialerako. «Hizkuntza plangintza garestiegia da», «lana topatzeko umeek hobe dute ingelesa ikastea euskara baino», «hezikuntza ereduetan ingelesa sartu behar da»... Zenbat aldiz entzuten edo irakurtzen dira halako baieztapenak?

Diskurtso horiek nagusituz joaten badira gizartean (edo behintzat batzuek diskurtso horiek gizartean zabaldu nahi badituzte, oraindik lortu ez badute ere), ez da berez etikoa goak edo naturalagoak direlako. Gaia argitzeko Martinez de Lunaren artikuluan kontzeptu interesgarriak lantzen dira, hala nola ingelesezko *framing*, *agenda setting* edota *priminga*. Hausnarketarako eskertzen dira mota horretako ekarpenak, gainera zuzenean aplikatu daitezke eguneroko bizitzan.

Jarrerekin, hizkuntzarekin eta politikarekin jarraitzeko, Sustatu.com-en Ibai Iztuetak artikulua interesgarria publikatu

zuen («Hizkuntzak eta politika», <http://sustatu.com/1298887550>). Bertan CISEk egindako inkestak erabilia, hizkuntza gaitasunaren eta hautu politikoen arteko loturak aztertzen ditu. Datuen arabera, horien arteko lotura zuzena da eta auto-rearen ondorioa argia: hizkuntzak ezin dira despolitizatu.

Datuak interesgarriak dira oso, baina ondorioaren inguruan eztabaidatu liteke. Nire ustez, hizkuntzen politizazioaren kontzeptuaren inguruan gaizki-ulertu bat dago. Askotan, autore euskaltzaleek hizkuntza despolitizatu behar dela adierazten dutenean, zera esan nahi dute: hizkuntzaren gaitasunari eta bereziki erabilerari lotuta dauden markak, aurreiritziak etab. apurtu behar dira hizkuntzaren erabilera normalizatu eta hedatu nahi bada. Ez da Iztuetak aipatzen dituen datuekin kontrajarria; euskaltzaleek hizkuntzaren erabilera despolitizatu behar dela adierazten dutenean, euskararen erabilerak normala, markatu gabea izan behar dela adierazi nahi dute, erabilera hori gizarte osoan (edo gizartearen proportzio handi batean) hedatu nahi bada behintzat. Egia da euskararen aurkako sektoreetatik hizkuntzaren despolitizazioaren aldeko mezuak ere zabaltzen dituztela, baina beste zentzu batekin: hizkuntzaren despolitizazioak euskararen desagerpena ekarriko luke. Beraientzat euskararen erabilera erabat markatua dago eta ez da batere naturala. Ez dugu sartu behar haien argumentazioan, mundua ikusteko duten prisma ez dugu gure egin behar, auzia beste bat da eta beste zelai batera eraman behar da. Irudi batek, bi dimentsiotatik hiru dimentsiotara pasatzen dugunean, beste izate, beste errealitate bat hartzen du; kasu honetan berdin gertatzen da: hasieran aipatu dugun bezala, ez dugu mundua ikusi behar besteen prisma, gurea eduki behar dugu, bestela gaixo izango gara, inkontzienteki.

Argitalpen soziolinguistikoak

Jardunaldiak ez ezik, argitalpen anitz egin da azken aspaldi honetan, bai udaberrian eta baita neguan ere. Dagoeneko

aipatutako *Bat* aldizkaria dugu, hogeigarren urteurrenaren inguruan bi zenbaki oso interesgarri kaleratu baititu. Bertan, azken hogeitaz Euskal Herriko egoera soziolinguistikoaren bilakaera aztertzen da, benetan gomendagarria. Hizkuntza-soziologiaren ikuspuntutik, beste bi argitalpen egin zaizkigu deigarri. Biak Euskaltzaindiak argitaratu ditu eta otsailaren 25ean aurkeztu zituen. Aurrenekoa Joseba Intxaustiren *Euskararen Historia Soziala (EHS)*. *Argibide bibliografikoak (Lehen emanaldia)* da, eta bigarrena Mikel Zalbideren *Euskararen legeak hogeita bost urte. Eskola alorreko bilakaera: balioespen-saioa*.

Intxaustiren argitalpenaren helburua Euskararen Historia Sozialaz interesa duenari tresna bibliografiko baliagarriak eskaintzea izan da. Ohorezko euskaltzainaren liburuak lau zati nagusi ditu. Aurreneko zatian liburuaren (eta, oro har, liburu-sortaren) aurkezpena egiten du Andres Urrutia euskaltzainburuak. Intxaustiren hitzaurre luzeak osatzen du bigarren zatia: liburuaren nondik norakoak azaltzen ditu bertan. Hirugarren zatian Euskararen Historia Soziala argitzeko baliagarria den zerrenda bibliografikoa eskaintzen zaigu, eta liburuaren azken zatian gaien araberrako aurkibide alfabetikoa agertzen da. Soziolinguistarentzat oso tresna baliagarria da Intxaustik eskaintzen duena, eta erreseina luzeagoa eskainiko diogu aurrerago liburu honi.

Berdin gertatzen da Zalbideren liburuarekin, hizkuntza plangintza aztertzen duenarentzat ezinbesteko tresna da. Bertan, Euskararen Erabilera Normaltzeko Oinarri-legeak eskola-munduan azken hogeita bost urteotan zehar izan duen eragina aztertu nahi izan du autoreak. Liburuak hamar kapitulu ditu, eta, hezkuntzaren garapenaren azterketa ez ezik, lehen nondik norakoak, emaitzak eta ebaluazio oso bat eskaintzen ditu. Liburuak argia da eta datu zehatzak eskaintzen ditu; kasu askotan txosten teknikoetan oinarrituta dago, gainera. Erreseina luzeagoa egin beharko litzateke liburu honen inguruan, hurrengo zenbakian beharko du izan.¶